

Марија ЦРНИЋ

ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ОСНИВАЊА УЧИТЕЉСКЕ ШКОЛЕ У ХЕРЦЕГ-НОВОМЕ

Рад и опстанак средњих школа у Херцег-Новоме увијек је био тежак и кратак.

Двадесет година било је потребно да се 1858. г. отвори Српска морепловска закладна школа у Србини, а и послије отварања њен опстанак често је долазио у питање.

Укидањем те школе 1914. г. херцеговска општина дуго година остаје без средње школе.

1925. године отвара се Државна учитељска школа у Херцег-Новоме. Период дјеловања ове школе од отварања до 1941. г. био је веома буран и тежак. Над њом је стално лебдјела одлука о укидању. Безброј телеграма, аката, усмених молби, упућивано је, сваке године на све стране да би се отворио поједини разред и да би школа опстала.

На основу архиве херцеговске општине и школских извјештаја покушаћемо пратити мукотрпан рад ове школе.

Кроз учионице ове школе у току овог периода прошло је око 700 ђака, највећим дијелом из херцеговске општине, но било их је из читаве Боке, па и из других крајева.

Први траг о овој школи је акт (вијест) који доставља општинској управи Просвјетно одјељење Зетске бановине: „Извјештавате се да је Госп. Министар Просвјете дана 15. VII 1925. под бројем 39253 донио одлуку да се наредне 1925/26. школске године укине I разред Учитељске школе у Даниловграду, а током даље три године да се у тој школи затворе II, III, IV разред. Намјесто Учитељске школе у Даниловграду формира се Мушка учитељска школа у наредној школској 1925/26. у Ерцеговноме.

Ставља вам се у дужност (предсједнику општине — прим. М. Ц.) да се одмах постарате за потребне просторије и намјештај за ову школу како би рад несметано могао отпочети првог септембра.

Извјестите одмах шта сте учињели.“¹⁾

Са великим одушевљењем примљена је ова вијест и одмах се приступило проналажењу просторија и набавци намјештаја. Пред општинску управу постављен је тежак задатак, да за непуну два мјесеца обезбиједи просторије и намјештај за новоотворену школу.

Пратећи развој школства на овом терену, знамо, да је проблем школског простора увијек био присутан и да се то питање поставља до наших дана. Ако то имамо у виду можемо општинској управи одати признање да је за тако кратко вријеме обезбиједила услове за рад школе. Истина, у одређеном року, тј. до 1. септембра школа није отпочела са радом, што се није могло ни очекивати. Но 9. септембра општинска Управа обавјештава Просвјетно одјељење Зетске бановине, да је „локал за школу справљен, а намјештај ће бити скорих дана.“²⁾

Да би се обезбиједио довољан број ђака и да не би због тога дошло у питање отварање школе, Општинска управа обраћа се 11. августа општинским управама у Боки Которској и општинским управама данашње будванске општине, обавјештавајући их о отварању првог разреда Учитељске школе у Херцег-Новоме. У обавијести моле да свака општина обавијести своје општинаре, како би извршили упис своје дјеце оvdје а не у другим мјестима. Истовремено јављају да ће се упис извршити 1, 2. и 3. септембра.³⁾

Овако важан догађај, отварање Учитељске школе, требало је на неки начин свечано обиљежити. Управа школе 12. септембра обратила се општинској управи да би заједнички прецизирали датум и начин почетка рада школе која је „значајна добит не само за ово мјесто већ и за читаву Боку Которску.“⁴⁾

Крајем октобра грађанству је преко огласа дато на знање о дану и начину отварања школе. Објава гласи: „У недељу 25. ов. м. извршити ће се свечано отварање Учитељске школе у овој вароши. Сматрајући наш завод као нашу културну тековину позивамо грађане да тога дана изразе своје радости кићењем домова, присуством на свечаном водоосвећењу у школи и похађању концерта који ће се одржати у соколској сали.

Вјерујемо да ће грађани хтјети присуствовати обједу који ће се у част гостију приредити у хотелу „Америка“. Пријаву за објед прима г. Мандић, наставник гимназије. — Општинска управа“⁵⁾

¹⁾ Херцеговски архив — Фонд херцеговске општине — даље ХО. ХО, 1925. г. — 1829.

²⁾ ХО — 1925. г. — 2044.

³⁾ ХО — 1925. г. — 1893.

⁴⁾ ХО — 1925. г. — 2192.

⁵⁾ ХО — 1925. г. — 2539.

Тако је отпочела са радом школа која је са толико радости дочекана, школа која ће се сваке године борити за опстанак, школа која је одиграла велики просвјетно-културни значај у овоме крају школујући учитељски кадар који је носио не само најосновнијег образовања, већ и здравственог и културног просвјета, и то најширег слоја народа.

Прве школске године отворен је само први разред и у школске клупе сјело је 19 дјевојчица и 20 дјечака, будућих учитеља.

Када су најважније потребе школе ријешене и започела настава, мислило се на стварање бољих услова рада и отварања свих разреда. Но већ љета 1926. г. стиже вијест о укидању школе.⁶⁾

Одмах се подузима све могуће да се школа не укине. 13. августа народни посланик Мирко Комненовић упућује телеграм министру просвјете подсећајући га на обећање да се школа неће укидати. Истовремено му јавља да се код краља и Николе Пашића спрема делегација „испред читавог огорченог народа, протестујући против овог атентата ничим заслуженим за Боку Которску.“⁷⁾

Овога пута анулирана је одлука о укидању школе и општинска управа је у могућности да 25. августа обавијести све општине Боке и општине Бар, Сутоморе и Петровац и све кнежине херцеговске општине да Учитељска школа остаје. Према тој одлуци упис се извршио „4, 5. и 6. септембра ове године, а љекарски преглед 7. истог мјесеца. У први разред примиће се 40 ученика-ца. Уз молбу прописно таксирану треба приложити крштени лист, свједочанство о свршеном 4. разреду гимназије или грађанске школе и пријаву својеручно написану и од родитеља или старатеља потписану са таксираном марком од 5 динара. У први разред неће се примати млађи од 14 и старији од 18 година. Писмена љекарска увјерења неће се примати.

За упис у II разред ученици подносе свједочанство о свршеном првом разреду и својеручно попуњену пријаву.

Из канцеларије Управе мјешовите учитељске школе 24. VIII 1926. г.⁸⁾

Тако је започела друга школска година.

Изгледа да је овој школи било суђено да ни једну школску годину не отпочне без перипетија.

Читав октобар и новембар мјесец 1927. г. протекао је у живој акцији да се школа не укине. Усмене, писмене молбе, теле-

⁶⁾ ХО — 1926. г. — 2350.

⁷⁾ ХО — 1926. г. — 2286.

⁸⁾ ХО — 1926. г. — 2423.

грами, директни контакти са свима који су могли помоћи обављала је ових дана општинска управа и посланик Комненовић Мирко.

27. октобра у Херцег-Нови стиже вијест да се школа укида. Иако вијест није званично потврђена, одмах се подузима све могуће да се ова евентуална одлука спријечи. Садржина ових молби је: „Чујемо да је у погибели Учитељска школа која представља велику благодет за овај сиромашни срез у Црној Гори“ ... „Ако одговара истини молимо спријечите у државном интересу евентуално укидање Учитељске школе у Херцеговине у којој уче Бокели и Црногорци.“⁹⁾

За пар дана стиже нова вијест — не укида се школа већ за сада само први разред. Сада настаје борба за опстанак првог разреда, јер настава се одржава већ скоро два мјесеца. Гдје сада са дјецом која су отпочела похаћати први разред Учитељске школе у Херцег-Новоме?

Напори и покушаји „да бар за ову годину остане први разред, јер баци су сада у немогућности другдје наставити школовање“ се настављају.

Телеграм који из Београда, 2. IX упућује Комненовић Мирко даје наде да ће се питање повољно ријешити.¹⁰⁾ Већ сутрадан стиже лоша вијест јер Министар просвјете не одустаје од одлуке Министарства просвјете С. Н. бр. 36102 од 31. X о укидању првог разреда Учитељске школе у Херцеговине. Што је још горе, ова одлука говори о укидању, постепено, школе уопште.

Посланик Комненовић из Београда тражи, односно предлаже да се одржи митинг и да општина преузме издржавање првог разреда за ову школску годину, како би баци који су већ започели похаћати школу могли завршити бар први разред, јер се ове школске године радило о укидању само првог разреда. Одговор општине је позитиван: „Општина ће са грађанством сносити трошкове за ову школску годину, само порадите на праву јавности.“¹¹⁾

Дани пролазе. Баци, родитељи, управа школе, општинска управа, сви су у неизвјесности. В. Д. управитеља школе Коњевић Душан тражи од општинске управе коначан резултат. „Ја у понедеоник морам саопштити деци било црно или бело.“¹²⁾ Десет дана након овог писма управитељ је могао саопштити дјечи — црно — односно да напусте школске клупе послије два мјесеца похаћања наставе, да оду својим кућама.

⁹⁾ ХО — 1927. г. — 3316.

¹⁰⁾ ХО — 1927. г. — 3366.

¹¹⁾ ХО — 1927. г.

¹²⁾ ХО — 1927.

Узалуд су били сви напори, узалудан предлог да трошкове сноси грађанство и општина, није се могло испословати ни право јавности. (Да су дјеца завршила први разред о трошку општине не би им било признато свједочанство о завршеном првом разреду.)

Министарство просвјете дало је овакав одговор о укидању првог разреда: „На основу члана 141 финансијског закона за 1927/28. буџетску годину број Учитељских школа сведен је на 33 тиме што је укинута 7 завода, махом отворених послије рата.

Да би се поново отворила нека од затворених школа морала би се укинути нека друга, што је за сада немогуће. Када закон престане да важи Министарство ће поново узети у обзир вашу представку да се не затвара Учитељска школа.“¹³⁾

Тако су ученици првог разреда уписани у јесен 1927. г., послије два мјесеца похађања школе, остали код својих кућа, а многи су тек кроз двије године сјели поново у бачке клупе првог разреда.

Указом краља број СН 30752 од 24. VIII 1929. г. поново је отворен први разред у којем је примљено 42 ученика-це.¹⁴⁾

Од те школске године до школске 1933/34. школа је имала свој нормалан рад. Ове године (1933/34) поново долази до укидања, односно не отварања првог разреда. Идуће школске године, 1935/36. отворен је поново први разред да би наредне школске године школа поново радила без првог разреда.¹⁵⁾

Августа 1936. г. телеграмом Министарство просвјете поново забрањује упис у први разред. Општинска управа Херцеговог телеграмима, писменим и усменим позивима позива бокешке општине да учествују у делегацији која би у Београду интервенисала да школа остане. Министру предсједнику и Министру просвјете упућени су слиједећи телеграми дана 31. VIII: „До јучер је било уписато 24 ученика у први разред наше Учитељске школе. Овај број би се попео на око 40. Изненадном брзојавном наредбом да се затвори I разред доведени су у претешки положај родитељи и дјеца ради знатних трошкова и ради губитка једне године јер није на вријеме упис у друге школе.

Пошто једна од најважнијих општина на приморју остаје само са нижом гимназијом, то становници, чиновници, велики број официра и подофицира, сухоземних и моринских, остају без икакве могућности школовања дјеце, а ово важи и за читаву сироту Боку.

¹³⁾ ХО — 1926. г. — 3353.

¹⁴⁾ Извјештај из школске 1929/30. г.

¹⁵⁾ Извјештај школе за шк. 1935/36. г.

Молимо да се рјешење повуче, јер и тако школа ради са два разреда, а ако се ипак хоће укидати онда нека се то бар уради на крају будуће школске године.

Убјеђени смо да ћете ви госп. Предсједниче који добро познајете Боку и њену сјајну националну прошлост спасити Херцеговине и читавој Боки ову важну културну тековину.¹⁶⁾

Почетком децембра делегација Бокеља одлази у Београд да би први разред ипак отпочео са радом. Удружење Бокеља у Београду веома живо се заузело за ову ствар, те и предсједник удружења, поред јавног биљешника, Дробњаковић др Милоша, учествује у раду делегације.¹⁷⁾

Но ни акције и интервенције ове делегације нијесу уродиле плодом. Први разред школске 1936/37. г. није отворен и те године школа ради са II и IV разредом.¹⁸⁾

Још у току трајања ове школске године, априла 1937. г., предсједник општине одлази у Београд да би се наредне године отворио први разред и да не би дошло до укидања школе, како се очекивало. Но одређен одговор није добио. Крајем јуна још је све у неизвјесности. До пред, такорећи, сами упис, 18. августа, ни родитељи ни општинска управа ни ђаци не знају на чему су.¹⁹⁾

За пар дана све је јасно — школа се потпуно укида.

Идуће школске године 1938/39. Државна реална гимназија и Државна мјешовита учитељска школа раде заједно, односно те године изводи се настава само у првом разреду Учитељске школе. Директор Гимназије и наставно особље истовремено врше дужност директора Учитељске школе и предавача те школе. Исте године издају и заједнички школски извјештај. Те године по одобрењу Министарства просвјете одобрен је упис 25 ученика и 15 ученица. Но, пријавио се мањи број, тј. 18 ученика и 15 ученица док је пријемни испит положило 15 ученика и 13 ученица.²⁰⁾

Школску годину 1939/40. Учитељска школа започиње као самостална, односно не ради заједно са Гимназијом, те се ова школска година може сматрати њеним поновним отварањем.²¹⁾

И ово поновно рођење школе кратког је вијека, јер већ при крају идуће школске године започиње други свјетски рат.

У току петнаест година постојања школе, односно од октобра 1925. до прољећа 1941. г., ни једне школске године школа није радила са свим разредима, није имала четири, односно пет разреда.

¹⁶⁾ ХО — 1936. г. — 14245.

¹⁷⁾ ХО — 1936. г. — 8123.

¹⁸⁾ Извјештај школе 1936/37. шк. г.

¹⁹⁾ ХО као 16.

²⁰⁾ Извјештај школске 1938/39. г.

²¹⁾ Извјештај школе 1939/40, шк. г.

Тако је први разред радио 6 школских година, други осам, трећи четири и четврти и пети по пет школских година.

Број ђака у разреду кретао се од 25 до 40. Први разред је имао, скоро увијек, највећи број ђака што је и разумљиво. Због сталне несигурности да ли ће школа идуће школске године радити или не, није ни могао бити већи прилив ђака без обзира на ограничење уписа. Интересантно је издвојити школску 1932/33. годину, када се у првом разреду уписало свега десет ученика, па су једног ученика довели са Цетиња да би био довољан број ученика, те да би се отворио први разред и тако наставио континуитет школе. Ово истовремено илуструје како се родитељи нијесу одлучивали за упис у ову школу, јер нијесу били сигурни да ли ће им дијете завршити и први разред, а за идућу школску годину или сигурно петогодишње школовање нико им није могао гарантовати.

У периоду (1925 — 1941. г.) од 26 одјељења, 12 одјељења има до 20 ученика, 9 одјељења од 20 — 30 ученика, а 5 одјељења од 30 — 40 ученика.

Пратећи успјех ученика, за исти период, констатујемо да од 615 ђака, са одличним успјехом завршило је разред 44, врло добрим 274, добрим 126, док је на поправни испит упућен 141 ђак а 30 их је понављало разред.²²⁾

Број ученика по полу је скоро изједначен. У периоду 1929 — 1941. г. школу је похађало 318 ученика и 297 ученица.²³⁾

У седам рокова одржано је полагање учитељског дипломског испита. Први дипломски испити обављени су 1929. г. септембра мјесеца, а затим јуна и септембра 1931. г. и јуна мјесеца: 1934, 1935, 1936. и 1937. године. Испит је положило 79 ученика и стекло звање учитеља.²⁴⁾

Дјеца државних чиновника чинила су највећи број ђака. Ово је сасвим природно обзиром да је велики број војних лица живјело на овом терену (а они су, када је статистика вођена, спадали у категорију државних службеника). Друга по бројности су дјеца земљорадника, а затим слиједе дјеца трговаца, па осталих занимања.²⁵⁾

Потребно је рећи неколико ријечи о руководећем и наставном особљу. Приликом отварања школе директор је Рафаиловић Петар, слиједеће школске године на његово мјесто долази Мацира Стево, којег замјењује Коњевић Душан. Школске 1929/30. директор школе је Нетовић др Лав, који јуна 1932. одлази у пензију, те двије године врши дужност директора Кареш Фрањо.

²²⁾ Извјештаји школе за 1929 — 1940. г.

²³⁾ Као 22.

²⁴⁾ Као 22 и 23.

²⁵⁾ Као 22 — 24.

Почетком 1935. г. постављен је за директора Рајнвајн Михаило који остаје на дужности до укидања школе 1937. г. Школске 1938/39. дужност директора врши директор Државне реалне гимназије, Поповић Душан, у чијем саставу ради и ова школа. Крајем 1939. г. постављен је за в. д. директора Ранковић Аксентије, но истовремено у аналима школе води се као директор Бранковић Драгољуб. Највјероватније је да је Бранковић Драгољуб постављен на ову дужност, но да исту није преузео јер је био на дужности инспектора огледних основних школа при министарству просвјете.²⁶⁾

Број наставника у току једне школске године кретао се од десет до четрнаест, убрајајући и директора школе, јер је и он одржавао часове. Од овога броја, око половине наставника били су хонорарни, или су часове допуњали у овој школи а били редовни предавачи у гимназији или обратно. Од 1925. до 1941. године у овој школи радило је седамнаест редовних и тридесет и два хонорарна наставника.²⁷⁾

Редовни предавачи су: Билфин Мира, Васовић Милисав, Јурдана Станко, Јанићијевић Даринка, Јањанин Богумила, Кареш Фрањо, Костић Предраг, Краљ Стефан, Каменаровић Милена, Нетовић др Лав, Павичић Лав, Пертот др Иво, Рајнвајн Михаило, Ранковић Аксентије, Тошић Сара, Ђурић Гојко, Џакић Босиљка, Васиљевић Зора, Анихимовски Павле, Миловић Драго, Краснов Никола и Шимек Н.²⁸⁾

Хонорарно или допуну часова вршили су у овој школи: Аврамовић Јован, Ајчевић Вуко, Богосављевић др Властимир, Братош Луција, Буратовић Анђел, Вујовић дон Јозо, Ђуришић Јован, Јановић дон Лука, Јовић Даница, Јурас Марин, Клајн Милка, Кихмајер Драгица, Крстић Иринеј, Куцуло Анка, Лазаров Иван, Мелић Риза, Милошевић Богобој, Микулић Александар, Милошевић Станислава, Мрак Драга, Муслинбеговић Ахмед, Николић Митар, Окрајнов Божица, Поповић Душан, Потпарић Јован, Сагер Петар, Чапљин Никола, Шрам Драгица, Ђурић Ленка, Цириговић Лука и Симић.²⁹⁾

Најдуже је као редовни предавач у овој школи радио професор Кареш Фрањо и то осам година, затим Пертот др Иво седам година, Јањанин Богумила четири године. Пет наставника радило је три, односно двије, а четири наставника радило је једну школску годину.

²⁶⁾ Извјештаји школе 1929 — 1940. године и изјава Ђака те школе Злоковић Максима.

²⁷⁾ Исто.

²⁸⁾ Исто.

²⁹⁾ Исто.

Поред нередовног рада, школска управа је ипак водила сталну бригу о набавци школских учила. Тако школа има збирке за географију, хемију, физику, природопис, музичку, математичку, збирку за ручни рад и цртање.

На примјер, збирка за физику броји 60 разних учила, за извођење музичке наставе школа посједује хармониум и пијанино, за женски ручни рад шиваћу машину, а за мушки ручни рад поред осталог и седам статива за повезивање књига, итд.

Школска библиотека броји од 1000 до 1400 књига и часописа. Поред ове библиотеке, професорска библиотека броји око 500 књига. Посебно се води библиотека Тома Поповића која броји око 800 примјерака, а коју је исти поклонио школи.³⁰⁾ Ако имамо у виду да је највише деведесет ученика похађало у току године ову школу, онда можемо тврдити да је број књига веома задовољавајући, јер долази просјечно 22 књиге по ученику.

До 1936. године просјечно је сваки ђак из школске библиотеке у току године прочитао три до пет књига, док се каснијих година тај број пење до 14 књига по ђаку. Овдје би опет могли тврдити да је мало коришћена ђачка библиотека.

Ваншколски рад се најактивније одвијао кроз литерарну дружину „Вук Караџић“, која је с мање или више успјеха радила кроз читаво вријеме рада школе. Дружина је водила бригу о библиотеци, одржавала литерарне састанке на којима су ученици читали своје литерарне творевине или критичке приказе појединих књижевних дјела. Неких година дружина је имала више секција: литерарно-педагошку, радну, трезвењачку, спортску, дилетантску, стрељачку, фото и аеро секцију.

Баци ове школе у току једне школске године приређивали су и до три приредбе. На Савин дан је редовно одржавана приредба, као и у мају мјесецу у корист Подмлатка Црвеног крста и крајем године. Чланови позоришне секције спремали су не само хорске, музичке и рецитаторске тачке, већ и позоришне комаде. Тако су играли позоришне комаде: „Покондирена тиква“, „Избирачицу“, „Бида“. Школске 1935/36. школу похађа свега 25 ученика који поред двије одржане академије врло успјешно изводе позоришни комад „Др“. Са овим комадом излазе не само на својој школској приредби, већ исти дају за ђаке основних школа, затим два пута за грађанство и у Војно машинској школи у Кумбору.³¹⁾

Академије и приредбе су често одржаване у заједници са ђацима ниже гимназије и основне школе.

Чист приход са приредби ишао је у корист сиромашних ђака за екскурзије, исхрану и друге помоћи.

³⁰⁾ Исто.

³¹⁾ Школски извјештај за 1935/36. годину.

Школа је имала неколико фондова: за екскурзије, музички, подмлатка Црвеног крста, подмлатка Јадранске страже, школски, за исхрану сиромашних ђака итд.

Приходи и утрошена средства свакога фонда детаљно су приказивани у школским извјештајима, који су се штампали на крају школске године. Тако је сваки родитељ, грађанин, ђак, био информисан о трошењу средстава из тих фондова.

Највише прихода ишло је у екскурзиони фонд. Једнодневне екскурзије извођене су неколико пута у току школске године у ближу околину. Овим излетима руководили су наставници биологије, историје, географије, зависно од сврхе излета. Тако су се ученици упознавали са природним одликама краја, историјским споменицима, са радом учитеља на селу и животом сељака.³²⁾

Током године обављали су и по једну екскурзију до Цавтата, Котора или Дубровника.

Прву већу екскурзију школа је организовала по Југославији од 8 — 18. октобра 1936. г. Поред материјалне помоћи Министарства просвјете сваки ученик је уплатио по 200 динара. За ученике који нијесу били у могућности да плате пружили су помоћ херцеговински и зеленички трговци и још по неки грађанин. Том приликом ученици су посјетили слиједећа мјеста: Сарајево, Краљево, Пећ, Дечане, Скопље, Београд, Загреб и Сплит.

Маја мјесеца 1937. г. скоро сви ученици учествовали су у научној екскурзији по Грчкој. Том приликом посјетили су и Тирану и још нека мјеста у Албанији. На Крфу и Солуну извели су пригодан програм, одајући пошту палим у првом свјетском рату. Један Енглец, путник на броду, којим су путовали ђаци, одушевљен њиховим понашањем и одржаним програмом прирастанку им је поклатио 1000 динара.³³⁾

Баџи из ривијере превозили су се до Херцег-Новога војним бродом. Увођењем у саобраћај бродова Зетске пловидбе то право су изгубили, сем дјете војних лица. Како је брод Зетске пловидбе стизао у Херцег-Нови у 9,30 то су сада ђаци, не само Учитељске школе, већ и Гимназије били присиљени да пјешаче до Херцег-Новога. Општинска управа 9. III и 10. XI 1939. године обраћа се с молбом Министарству просвјете, Министарству саобраћаја и Министарству војске и морнарице да би издејствовала промјену возног реда бродова Зетске пловидбе, а до тада да се омогући ђацима досадашњи превоз, војним бродовима.³⁴⁾

При школи је радила и Вјежбаоница, односно забавиште и четвороразредна основна школа. Поред забавишта, основна

³²⁾ Школски извјештаји 1929 — 1940. г.

³³⁾ Исто.

³⁴⁾ ХО — 1939. г. — 2401, 11874.

школа служи ђацима Учитељске школе за извођење практичне наставе. Вјежбаоница, односно основна школа, броји од 130 до 150 ђака. У Вјежбаоници са управником и учитељем православне вјере ради шест до седам учитеља. (Прва јавна мушка основна школа отворена је у Херцег-Новоме 1834. г., а женска 1848. г. Одлуком Министарства просвјете 1926. г. те двије школе су спојене. Почетком 1927. г. основана је мјешовита основна школа са забавиштем и ставља се под управу и надзор Учитељске школе, и од тада се води под називом Вјежбаоница Учитељске школе.)³⁵⁾

Учитељска школа је отпочела са радом 1925. г. у згради данашњег депаданса хотела „Боке“.

Послије пар година, односно 1928. г. морала се тражити друга зграда за смјештај школе, јер се реновирањем сусједног хотела „Боке“ школа морала иселити. Истовремено Министарство просвјете донијело је одлуку да школа и хотел не могу бити у истом дворишту. Да се ђаци и гости не би сусретали на путу кроз парк хотела, Министарство просвјете тражи од општинске управе, дана 21. III 1928. г. да не дозволи отварање хотела, које је било предвиђено за почетак маја. Општинска управа такву одлуку није ни покушала донијети с обзиром на велики значај отварања хотела. Како се тих година сагледао значај развоја туризма за овај крај, то је отварање овога хотела значило велики корак напријед у том правцу, па општинска управа нити жели, нити може, тражити одгађање отварања хотела. Привремено рјешење је нађено с тим, што је општинска управа обећала оградити оградом хотелски парк и тако спријечити мијешање хотелских гостију и ђака, што се сматрало веома непожељно по ђаке.³⁶⁾

По свему судећи школа је у овој згради остала још двије године а затим се преселила у зграду у којој остаје до почетка другог свјетског рата (у близини Општинског суда).³⁷⁾ Ова зграда 1932. г. постаје власништво школе, на тај начин што је те године ликвидирана Српска кредитна задруга и од њених уштеда купљена зграда и дата у власништво Учитељској школи.

Питање просторија за ову школу, као и за гимназију често пута је на дневном реду општинског вијећа. Постојало је више предлога, комбинација да се ово питање ријеши. Маја мјесеца 1930. г. Управни одбор Закладе Буровић — Бошковић — Лакетић донио је одлуку да се продају све некретнине Закладе и да се тим средствима и онима која се налазе уложена код херцеговске банке за градњу школске зграде, сагради зграда за Гимназију и Учитељску школу. Општинско вијеће је ријешило да се

³⁵⁾ Извјештај школе за 1929/30. шк. г.

³⁶⁾ ХО — 1928. г. — 998, 2206, 2539.

³⁷⁾ Податке дали: Поповић Душан и Микић Татјана.

овај приједлог још испита, јер је предвиђено било да некретнине Закладе купи општина.³⁸⁾

Дебатујући о усвајању општинског буџета за 1931. г. донешена је одлука да општина подигне зајам којим би се ријешило питање градње најнеопходнијих објеката у општини (клаонице, зграде за школу).

Исте године општинска управа донијела је одлуку да се откупи земљиште Стевана Станишића на Топлој, за 300.000 динара, с тим што би се 50% платило одмах по преносу тј. укњижењу земљишта на општину, а остатак кроз шест мјесеци, уз камату од 6%.³⁹⁾

Годину дана касније, општински вијећници су обавјештени да је код херцеговске банке подигнут зајам од 315.000 динара за исплату горе наведеног земљишта, које захвата површину од 7.444 м².⁴⁰⁾

Законом о учитељским школама, могла се школа укинути уколико је била смјештена у приватним зградама и зградама неподесним за рад. Зато се земљиште у Топлој, одмах по откупу, ставља бесплатно на располагање Министарству просвјете, односно краљевској банској управи на Цетињу, да би се на истом изградила зграда за Учитељску школу. Било је и предлога да се ово земљиште уступи војсци за зграду Инжињеријског одјељења (на мјесту гдје се данас налази пијаца, односно продавница „Мјешовитог“), а да се на Топлој изгради Команда Боке Которске, како би ова остала у Херцег-Новоме, јер је било говора о њеном сељењу из Херцег-Новога.

У то вријеме херцеговска општина подиже зајам од 3.000.000 динара на 25 година, те овим средствима враћа зајам херцеговској банци од 315.000 динара, који је узет за куповину земљишта на Топлој.⁴¹⁾

Но са изградњом школске зграде није ишло онако како су се надали општински вијећници предајући земљиште банској управи. Како банска управа нема довољно средстава за изградњу школске зграде то до 1938. г. није израђен ни пројекат. Зато се општинска управа обраћа 12. октобра 1938. г. Министарству просвјете, молећи да одобри што већу помоћ из кредита најављених за јавне радове и на тај начин омогући банској управи на Цетињу да може за идućу годину у свом буџету предвидјети и суму за изградњу школске зграде за Учитељску школу у Херцег-Новоме.⁴²⁾

³⁸⁾ Записник Опћинског вијећа од 15. VI 1930.

³⁹⁾ Записник опћинског вијећа од 9. VI 1931. г.

⁴⁰⁾ Записник опћинског вијећа, 7. VI 1932. г.

⁴¹⁾ Записник опћинског вијећа, 24. I 1933. г.

⁴²⁾ ХО — 1938. г. — 10167.

15. марта 1939. г. општинска управа упућује поновну молбу по овом питању Министарству просвјете са истим предлогом као и 12. октобра 1938. г.⁴³⁾

Школску годину 1939/40. Учитељска школа започиње као самостална установа, поновним њеним отварањем. Славећи те године петнаестогодишњицу отварања, изгледало је да су приведени крају сви поступци и све предрадње за изградњу нове зграде намијењене овој школи, те да ће тако коначно школа моћи несметано радити у повољним условима, послје толико година трзавица, које су се вјероватно одразиле, не само на бројност ученика већ и на квалитет рада.

Но питање зграде није ријешено, како нам је изгледало да ће бити. Вјероватно би још дуго година наилазили на преписке и молбе за изградњу школске зграде, да није други свјетски рат прекинуо настојања и упорност општинске управе да се у овом граду изгради школска зграда.

Посљедњи акт, молбу, истовјетан као 12. X 1938. г. и 15. III 1939. Општина упућује 24. XII 1940. г. бану зетске бановине, тражећи да би се коначно бановским буџетом за 1941/42. г. предвидјела средства за градњу зграде за Учитељску школу — „како би се овој установи створили потребни услови за рад и њену културну мисију.“⁴⁴⁾

Општинска управа у неколико случајева, пружала је сталну мјесечну или једнократну помоћ сиромашним ђацима. Поред новчане помоћи, пружена је и помоћ сиромашним ђацима бесплатном исхраном у ђачкој мензи која се налазила у улици Марка Војновића (у данашњим просторијама Галерије „Јосип-Бепо Бенковић“).

Доласком Италијана и окупацијом Боке, школа је престала са радом.

По ослобођењу земље школа је поново отворена, али не дуго затим поново укинута, а ђаци су наставили школовање у Никшићу.

Када размотримо рад ове школе, њено нередовно дјеловање, сваке године вођење борбе за њен опстанак, стално осипање и мијењање наставног особља, врло лоши услови због неусловних просторија, без обзира што школа има пуну подршку општинске управе и грађанства, можемо рећи да је рад био тежак, но исто тако можемо констатовати да све те потешкоће нијесу оставиле видног трага на постигнуте резултате. Пуно разумијевање и значај школе за овај крај и потребу њеног битисања показивало је и грађанство. Сјетимо се 1927. г.

⁴³⁾ ХО — 1939. г. — 2622.

⁴⁴⁾ ХО — 1938. г. — 10167; 1939. г. — 2622; 1940. г. — 13178.

када је требало да остане први разред, кад је грађанство заједно са општинском управом одмах прихватило сношење трошкова само да се не би укинуо први разред. Сјетимо се помоћи херцеговских и зеленичких трговаца приликом организовања екскурзије.

Кад прелиставамо податке који су до нас допрли о Државној мјешовитој учитељској школи (како је једно вријеме носила назив) скоро да не повјерујемо да се могло уопште радити под околностима како је радила ова школа, али исто тако не можемо се отети утиску колико је овај крај и народ желио да се ова школа одржи.

Одлуке Министарства просвјете биле су неопозиве, али исто тако и молбе народа овога краја биле су још устрајније, непоколебљиве. Када је требало доказати оправданост постојања школе баш ту у Боки удружују се све општине Боке, народ, Бокељи који живе у Београду преко Удружења Бокеља, траже се сви могући и немогући путеви и начини а циљ је само један, да школа опстане и ради. Купује се земљиште за градњу нове зграде, да не би дошло до укидања школе, подижу кредити, и тако се постиже да школа настави са радом. Упорност је побједила, изгледа циљ је постигнут, већ се надзире и нова зграда, но долазак рата уништава све наде.

Поред свих невоља: укидања, отварања, појединог разреда или читаве школе, поред пресељења, довођења ђака из других крајева да би био потребан број за отварање одјељења, петиција, писама, телеграма, неусловних просторија, школа ради и у њој се у току њеног рада школује преко 600 ученика. Истина, свега око 10% дипломира у овој школи, што је и нормално, јер због сталног укидања појединих разреда па и читаве школе, свега четири генерације су имале нормално школовање. Многи овдје започињу школовање, а затим морају по завршеном првом или другом разреду одлазити у друге школе. Ко је био у материјалним могућностима, настојао је да овдје дијете и не упише у школу, јер никад није знао како ће бити до краја школске године, а не до краја школовања. Сјетимо се 1927. г. када су прваци послје два мјесеца наставе морали напустити школу и тек послје двије године поново се уписали.

С обзиром на број становника општине, на број средњошколаца тада уопште, на економске могућности школовања било са територије ове општине или из ближих или даљих крајева, ова школа је имала задовољавајући број ђака.

Овдје треба напоменути још једном, успјех тих ученика. По расположивим подацима можемо тврдити да је око 50% ђака показало врло добар успјех, а да је свега 4% понављало разред. Треба се сјетити и њихове веома разноврсне и активне ваншколске активности.

Наставном особљу ове школе треба одати пуно признање, јер је без обзира на све изложено, обављао рад пожртвовано и с пуно љубави.

УКУПАН БРОЈ БАКА НА КРАЈУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ
И ПОСТИГНУТИ УСПЈЕХ (1929 — 1941)

Школска година	Број бака	одличних	врло-добри	добри	на пол-равни	понав-љају
1929/1930.	69	1	26	11	22	9
1930/1931.	86	5	36	23	19	3
1931/1932.	75	8	36	14	16	1
1932/1933.	81	6	44	9	20	2
1933/1934.	86	7	52	8	19	—
1934/1935.	54	3	17	18	11	5
1935/1936.	44	2	22	7	10	3
1936/1937.	25	1	11	8	5	—
1937/1938.	—	—	—	—	—	—
1938/1939.	30	3	6	6	10	5
1939/1940.	65	8	24	22	9	2
Свега:	615	44	274	126	141	30

ПРЕГЛЕД БРОЈА БАКА ПО РАЗРЕДИМА
(1929 — 1941)

Школска година	I раз.	II раз.	III раз.	IV раз.	V раз.
1929/1930.	16, 22			20, 11	
1930/1931.	17, 16	9, 18			15, 11
1931/1932.	8, 14	13, 14	9, 17		
1932/1933.	6, 4	6, 10	12, 14	9, 20	
1933/1934.		6, 5	8, 9	13, 14	11, 20
1934/1935.			7, 5	5, 8	14, 15
1935/1936.	8, 12			8, 5	2, 9
1936/1937.		6, 6			8, 5
1937/1938.	—	—	—	—	—
1938/1939.	18, 12				
1939/1940.	26, 11	17, 11			

Напомена: први број дјечаци, други дјевојчице.

ПРЕГЛЕД РАДА ПОЈЕДИНИХ РАЗРЕДА ОД 1929. ДО 1941.

Школска година	р а з р е д и				
1929/1930.	I			IV	
1930/1931.	I	II			V
1931/1932.	I	II	III		
1932/1933.	I	II	III	IV	
1933/1934.		II	III	IV	V
1934/1935.			III	IV	V
1935/1936.	I			IV	V
1936/1937.		II			V
1937/1938.	—	—	—	—	—
1938/1939.	I				
1939/1940.	I	II			

Résumé

50 ANS DE LA FONDATION DE L'ÉCOLE DE INSTITUTEURS À HERCEG-NOVI

Marija CRNIĆ

En 1925, depuis la fondation de l'Ecole Gouvernementale Mixte pour les instituteurs à Herceg-Novi, jusqu'à son abolition en 1941, chaque année il était question de supprimer certaine classe ou l'école entière. De cette façon, il n'est pas étonnant que l'école ne fonctionne pas en 1937/38.

Par la persistance des autorités municipales, des habitants de la ville et des autres mairies de Boka, l'école a été quand même maintenue jusqu'à la seconde guerre mondiale. Il est vrai que chaque année l'école ne fonctionnait pas complètement, c'est-à-dire toutes les classes n'étaient pas ouvertes.

Parmi toutes les difficultés à travers lesquelles elle passait: question d'existence, cadre insuffisant, salles impossibles, l'école obtenait de bons résultats.

Dans les classes de cette école sont passés plus que 600 élèves dont 30 seulement ont renouvelé la classe et 274 ont terminé la classe avec un très bon succès.

Les examens du brevet ont été maintenus en sept termes et 79 élèves ont obtenu le titre d'instituteur.

Les cabinets de l'école étaient bien équipés. La bibliothèque scolaire comptait de 1000 à 1400 livres et celle des professeurs 500 environ. Quant à la bibliothèque du professeur Tomo Popović — qui l'a léguée à l'école —, elle comptait 800 exemplaires.

En dehors de l'école, les activités étaient très développées. Il faut citer particulièrement l'activité de l'association littéraire »Vuk Karadžić«.

La section théâtrale marquait des résultats notables. Il faut surtout distinguer l'année scolaire 1935/36 quand l'école fréquentaient rien que 25 élèves qui, malgré deux académies, donnaient avec succès la pièce de théâtre »DR« et ceci, non seulement à l'école même, mais deux fois encore pour les habitants de la ville et pour les militaires, ainsi que pour les élèves des autres écoles.

Dans cette période courte mais difficile, l'école a joué un rôle important pour créer un cadre d'instituteurs. Ce cadre entier était porteur non seulement de l'instruction dans les villages et dans les moindres lieux, mais aussi porteur de l'hygiène et de la culture.